

Sandra Krtalić*
Daniel Tomić**

UDK 336.2(8)
Pregledni rad
Review

FISKALNI SUSTAVI LAC REGIJE U OKVIRU GLOBALIZACIJSKIH UTJECAJA NA POČETKU 21. STOLJEĆA

FISCAL SYSTEMS IN LAC REGION IN THE FRAME OF GLOBALIZATION AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

ABSTRACT

Today, Latin America is one of the economically, politically and socially most turbulent parts of the world, an area characterized by constant change and tumult, registering constant fluctuations in the economical environment. It is one of the areas with the largest and constant economical inequalities in the world while at the same time having perhaps the greatest natural predispositions and richness of resources.

Precisely because of such a historical, geopolitical and socio-economical environment, Latin America becomes one of the most interesting areas for observation of the fiscal aspect, i.e. taxes aspect.

Key words: *Latin America, LAC region, tax systems, fiscal policy, globalization, fiscal sustainability*

1. UVOD

Latinska Amerika, odnosno LAC regija (Latin American and Caribbean region) obuhvaća 30-ak zemalja s mnogobrojnim različitostima. Ekonomski život u Latinskoj Americi je višeslojan, od tradicionalno ruralnog života, prljavih montažnih tvornica do ultramodernih nebodera u kozmopolitskim gradovima. Latinoamerikanci žive u kompleksnom ekonomskom sustavu, u kojem su ljudi rangirani od prebogatih do očajno siromašnih. Gospodarski gledano, prirodni izvori i poljoprivreda i dalje su od neizmjerne važnosti za gospodarstva tih zemalja. Ta je regija dom za 525 milijuna ljudi koji govore primarno španjolski i portugalski, ali i engleski, francuski te oko 400 autohtonih jezika (www.kreativa.efzgforum). Tri četvrtine ljudi žive u i oko gradova, što tu regiju čini jednom od najurbaniziranijih među zemljama u razvoju. U regiji je, nažalost, ekonomski rast i smanjenje siromaštva u posljednjem desetljeću 20. stoljeća bilo minimalno. Oko 128 milijuna (24.5%) ljudi živi u siromaštvu (manje od 2 \$ na dan), od toga 50 milijuna (9.5%) su ekstremno siromašni (manje od 1\$ na dan). Ekonomski je rast u LAC regiji u 90-ima bio neznatan, a pad siromaštva marginalan. Ekonomske nejednakosti u ovom

* docent, Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković" Pula

** dipl. oec.

Članak primljen u uredništvo 21.3.2006.

dijelu svijeta duboko su ukorijenjene i stalne, nevezano uz trenutno okruženje i situaciju. Regiju obilježava mnoštvo problema gospodarskog sustava koji zajedno s problemima poreznog sustava onemogućuju značajniji gospodarski napredak i smanjenje siromaštva, koje je jedno od osnovnih obilježja tog područja.

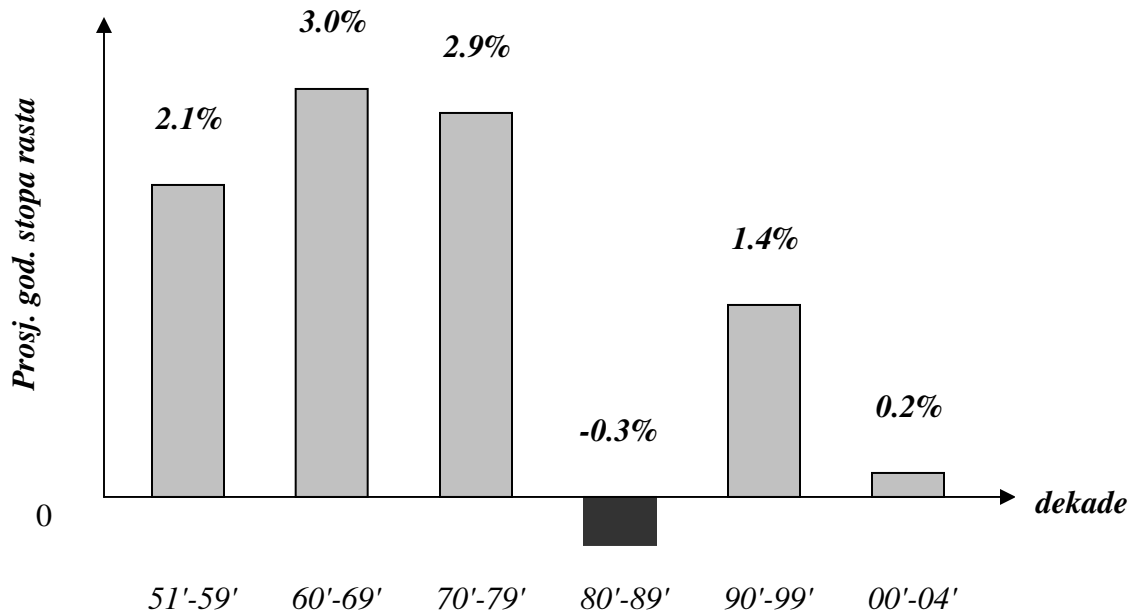
Osnovni problemi fiskalnih odnosno poreznih sustava LAC regije očituju se u rastu javnog duga, neefikasnoj javnoj potrošnji, nekoordiniranosti različitih državnih razina, neefikasnoj poreznoj administraciji, uskoj poreznoj osnovici itd. Uz to se mogu pribrojiti i opći ekonomski problemi koji dolaze sa sve naglašenijom liberalizacijom i globalizacijom nacionalnih gospodarstava kao što su problemi međunarodne porezne politike i žrtvovanja fiskalne samostalnosti. Zato je fokus potpore Svjetske banke i MMF-a zemljama LAC regije usmjeren na podupiranje održivog rasta i smanjivanje siromaštva koje se povećava i na početku 21. stoljeća. Unutar tih dviju organizacija identificirana su četiri glavna područja djelovanja na poticanje gospodarskog rasta i smanjenje siromaštva: poboljšani pristup osnovnim sredstvima, posebice u obrazovanju, ali i javnoj infrastrukturi, poboljšani pristup tržištima faktora proizvodnje i socijalnom osiguranju, razborita i štedljiva financijska i fiskalna regulacija, kako bi se izbjegle krize, te bolja upotreba redistributivnih kapaciteta države kroz poreze i transfere (www.kreativa.efzgforum).

2. GOSPODARSKA SLIKA ZEMALJA LAC REGIJE

Osamdesete godine 20. stoljeća za Latinsku Ameriku značile su veoma krizno razdoblje, cijelo izgubljeno desetljeće, tzv. "izgubljenu dekadu", kada je dohodak per capita, koji je osnovna mjera ekonomskog blagostanja, značajno padao (prosječno za 3.1%). To je ostavilo znatne posljedice na 1990-te koje su unatoč tomu ukazivale na pozitivan rast per capita od oko 1.4%, ali još uvijek nedostatan za poboljšanje standarda Latinske Amerike. Osnovni razlog slabog gospodarskog rasta u 80-ima bile su smjernice tadašnjih vlada, ekonomista iz SAD-a, te MMF-a glede snižavanja carinskih i necarinskih barijera, uklanjanja ograničenja na međunarodno kretanje kapitala, napuštanja razvojnih strategija dirigiranih od strane države, privatizacije javnih poduzeća i mirovinskog sustava i naravno implementacije monetarne i fiskalne politike preporučene od strane MMF-a. Takva politika ne samo da nije polučila nikakve pozitivne gospodarske rezultate, nego je i produbila siromaštvo time što je onemogućila efikasnu redistribuciju dohotka. Očigledno, tadašnja Latinska Amerika nije bila spremna na tako snažne promjene.

Grafikon 1.

Rast realnog BDP-a per capita u Latinskoj Americi od 1951. do 2004. godine

Izvor: International Monetary Fund (2004): World Economic Outlook

Na grafikonu možemo vidjeti kretanje prosječne godišnje stope rasta BDP-a per capita u LAC regiji po desetljećima. U razdoblju od 1980. – 1999. godine došlo je do vrlo usporenog rasta u usporedbi s prethodna dva desetljeća. BDP per capita regije je rastao po godišnjoj stopi od samo 0.5%, što je zapravo samo 16.66% rasta iz prethodnog razdoblja. Kao razlog tomu, često se naglašava kumulacija problema izazvanih naftnim šokovima u 70-ima te iznimna povezanost sa gospodarstvom SAD-a koje je u 70-ima obilježavala visoka inflacija, a u 80-ima jaka recesija. Rast u razdoblju od 1990. do 1999. godine (1.4%) i u razdoblju od 2000. do 2004. godine (0.2%) nije bio ni blizu standardima postavljenima u prva tri desetljeća. S obzirom na "izgubljenju dekadu" rasta u 80-ima, nije potrebno dodatno objašnjavati pad od 0.3% u tom razdoblju. Vjerojatno se pad u prvoj polovici našeg desetljeća može povezati s recesijom u SAD-u, koja je službeno trajala od ožujka do studenog 2001. godine. Moguće je da će druga polovica ovog desetljeća ukazati na brži rast uslijed nove ekonomske politike, što je samo moguća pretpostavka (Carstens, Jacome, Ignacio, 2005). U svakom slučaju, slaba gospodarska aktivnost u prve 3 – 4 godine uvelike će opteretiti rezultate tekućeg desetljeća. Regija će trebati godišnji per capita rast od 2.5% u drugoj polovici desetljeća samo da bi postigla spori rast iz 1990-ih, a da bi dosegla uspješan rast iz razdoblja 1960. – 1970. godine bit će potreban per capita rast od 5.9%, što mnogi stručnjaci smatraju gotovo nemogućim.

Tablica 1.

Prosječni godišnji rast realnog BDP-a per capita u zemljama Latinske Amerike od 1951. do 2004. godine

u %

<i>LAC regija</i>	<i>51' – 59'</i>	<i>60' – 69'</i>	<i>70' – 79'</i>	<i>80' – 89'</i>	<i>90' – 99'</i>	<i>00' – 04'</i>
LAC regija prosj.	2.1	3.0	2.9	-0.3	1.4	0.2
Antigua i Barbuda	/	/	/	5.8	2.7	1.9
Argentina	0.6	3.1	1.3	-2.7	3.1	-2.6
Bahami	/	/	/	1.1	-0.3	0.4
Barbados	/	5.8	5.4	3.5	0.5	0.2
Belize	/	/	/	1.6	2.1	3.2
Bolivija	-1.9	0.9	2.1	-2.4	1.5	0.5
Brazil	3.8	3.9	5.9	0.9	0.7	1.0
Čile	0.9	2.8	1.0	1.5	4.7	2.1
Kolumbija	1.4	2.0	3.4	1.1	0.9	0.6
Kostarika	3.4	1.7	3.3	-1.1	2.3	0.3
Dominikanska Rep	2.5	1.4	4.7	1.6	3.2	0.5
Ekvador	1.9	1.4	6.5	-0.8	-0.2	2.0
El Salvador	1.8	2.2	1.3	-2.8	1.9	0.4
Grenada	/	/	/	4.2	2.3	1.7
Gvatemala	0.8	2.3	3.0	-1.0	1.1	0.2
Gvajana	-5.2	3.4	1.7	-2.6	4.6	0.6
Haiti	/	/	0.8	-1.9	0.5	-1.9
Honduras	-0.2	0.4	2.3	-0.1	-0.4	0.4
Jamajka	7.2	3.2	0.5	0.4	-0.2	0.2
Meksiko	2.7	3.5	3.2	-0.2	1.7	0.9
Niz. Antili	/	/	/	-2.1	2.0	2.3
Nikaragva	2.9	4.2	-2.3	-3.8	-0.6	0.2
Panama	0.8	5.6	2.2	0.6	3.1	0.5
Paragvaj	0.1	1.3	4.7	0.8	-0.1	-2.5
Peru	1.8	4.3	0.8	-2.3	1.5	1.7
St. Kitts and Nevis	/	/	/	4.9	4.9	-0.2
St. Lucia	/	/	/	4.2	2.7	-1.3
St. Vincent and G.	/	/	/	5.1	3.3	1.6
Surinam	/	/	/	-2.3	-1.0	1.4
Trinidad i Tobago	6.0	5.3	3.3	-0.9	2.1	3.9
Urugvaj	0.8	0.4	2.6	-0.3	2.6	-3.1
Venezuela	3.6	2.1	-1.6	-2.5	-0.1	-4.5

Izvor: International Monetary Fund (2004): World Economic Outlook

U tablici su prikazana kretanja prosječnog godišnjeg rasta BDP-a per capita po zemljama Latinske Amerike u razdoblju posljednjih pedeset godina 20. stoljeća, kojom se zapravo upotpunjuje smisao grafikona. Važno je uvidjeti da je u Argentini zabilježen negativan rast u posljednja dva desetljeća, zbog iznimne gospodarske povezanosti, posebice u monetarnoj politici, s SAD-om. Konstantan rast prikazuju zemlje karipskog područja, zbog nadasve uspješnih rezultata ostvarenih u turističkoj djelatnosti; od kojih treba izdvojiti Trinidad i Tobago, koji kontinuirano pokazuje visok rast realnog BDP-a per capita, a kojem predstoji iznimno perspektivna budućnost. Gospodarski jače zemlje poput Brazila, Meksika i Perua prikazuju niski, ali pozitivan rast u gotovo svim desetljećima, što će uz daljnju liberalizaciju trgovine, reforme i odgovarajuću ekonomsku politiku biti osnova za sustizanje ostalih zemalja u sljedećih 20 – 25 godina.

Od strane "globalnih sila" i ukupne svjetske ekonomije očekuje se da i dalje daju podršku LAC regiji. To je djelomično i rezultat otpora gospodarstva SAD-a trenutnim visokim cijenama nafte i visokim troškovima orkanskih oluja. Unatoč velikom riziku i problemima u svijetu, očekuje se da će dinamičnija monetarna i fiskalna politika te povoljniji uvjeti na financijskom tržištu poduprijeti globalni rast LAC regije. Ta regija kontinuirano ostvaruje koristi od rasta cijena nekretnina, čiji se rast očekuje i u 2006. godini. Trenutna gospodarska ekspanzija u LAC regiji izgleda mnogo jača no dosadašnji ekonomski uzlazi. Mnoge zemlje su uvidjele mogućnost snižavanja javnog duga (gledajući odnos javnog duga i BDP-a) kroz implementaciju značajnih strukturalnih prilagodbi u svoj fiskalni sustav. Bilance tekućih transakcija su u suficitu, primarno zbog rasta stavki pruženih usluga inozemstvu, dok se istovremeno smanjivala ovisnost za uvozom stranog kapitala. Vlade su iskoristile povoljnost međunarodnih financijskih uvjeta kako bi profilirale obvezu otplate javnog duga, a ojačana makroekonomska politika je poboljšala poziciju vlada na domaćim tržištima obveznica. I konačno, kostur monetarne politike je poduprijet prihvaćanjem ciljeva okrenutih smanjenju inflacije te povećanjem napora usmjerenih ka stvaranju fleksibilnijeg deviznog tečaja. Iako makroekonomska situacija kratkoročno izgleda pozitivno, postoje značajne razlike između zemalja, ovisno o tome koliko se oslanjaju na vlastite ekonomske i političke okolnosti, a i sama globalna situacija definira regionalne rizike LAC regije (Singh, 2005):

1. smanjivanje vanjsko-trgovinske razmjene,
2. visoka cijena nafte i slabljenje tržišta nekretnina,
3. visoke i rastuće kamatne stope koje šire dužničko tržište,
4. politički čimbenik.

Glavni vanjski rizik je mogućnost jačeg usporavanja trgovine s ključnim partnerima i međunarodne razmjene uopće, što je uzrokovano rastom cijena nafte i/ili rastućim protekcionizmom. Regija je također osjetljiva na iznenadna pogoršanja globalnih uvjeta na financijskim tržištima pa pokazatelji zaduženosti u mnogim zemljama ostaju vrlo visokim i time jača njihova ovisnost o kamatnim stopama i kratkoročnim instrumentima ekonomske politike. U sljedeće dvije godine u većini zemalja LAC regije trebaju se održati izbori, koji opet mogu biti opasnost u osiguravanju mandata novoprovedenim strukturalnim reformama i naporima ka ostvarivanju fiskalne održivosti, odnosno u održavanju kontinuiteta politika i strukturalnih promjena.

Istovremeno, trenutni sustav politika još uvijek pruža otvorene mogućnosti daljnjeg jačanja podržavajuće političke situacije i bujanju potencijala regionalnog rasta. Uz to bi trebalo uključiti i sustavne političke napore usmjerene ka ostvarenju makroekonomske stabilnosti, ponajprije daljnjim smanjenjem tereta javnog duga te održavanjem niske inflacije. Politički plan trebao bi uključivati i definiranu strukturu poduzetništva. Šest glavnih prioriteta u održavanju i jačanju ekspanzije su (Singh, 2005):

1. smanjivane javnog duga kroz institucionalne i političke reforme,
2. održavanje niske inflacije,
3. reforma financijskog sektora,
4. povećanje otvorenosti međunarodnoj razmjeni i stranim direktnim investicijama,
5. efikasno upravljanje bogatim prirodnim resursima LAC regije te
6. poboljšanje poslovne klime.

Gledajući ka budućnosti LAC regije potrebno je definirati daljnji rast koji je u 2004. bio najveći u posljednjih 25 godina. Ipak, projekcije stope rasta od 4% i više za

2006. godinu još uvijek su iznad povijesnog prosjeka. Trenutačni rast je potpomognut kontinuiranim jačanjem globalnih cijena dobara i sirovina koje su redefinirale dosadašnje uvjete razmjene i potakle izvoznu aktivnost. Meksiko i mnoge južnoameričke zemlje profitirale su od nestabilnosti cijena goriva, hrane i metala, i bile su u mogućnosti iskoristiti svoje prednosti kroz, u nekim slučajevima, značajno proširenje proizvodnog kapaciteta. Domaća potražnja je također ostala snažna, a i investicije se u prosjeku približavaju "magičnim" 20% BDP-a, iako se neke zemlje počinju sučeljavati s suženjem kapaciteta nakon jake obnove (Argentina, Urugvaj). Očekuje se da će se neke zemlje Centralne Amerike i Kariba suočiti s izazovima težeg gospodarskog rasta, djelomično zbog pritiska koji proizlaze iz uvoza danas skuplje nafte. Daljnji naponi k smanjenju investicijskih uskih grla i privlačenju novih privatnih investicija bit će ključni u smanjenju ograničenja ponude, održavanju domaće potražnje i podržavanju momenta za gospodarski rast. Kvalitetan gospodarski rast zahtijeva i regionalno usuglašavanje kroz različite oblike regionalnih integracija, a na ovom ih je području mnogo: OAS, FTAA, LAIA.¹

3. OBILJEŽJA FISKALNIH SUSTAVA I FISKALNA ODRŽIVOST ZEMALJA LAC REGIJE

Od sredine 1980-ih do ranih 1990-ih, porezna politika zemalja Latinske Amerike pružila je mnoštvo korisnih lekcija ostalim zemljama u razvoju. Istovremene sustavne inovacije vodile su ka značajnom povećanju poreznih prihoda. To je zato jer su gospodarstva Latinske Amerike često provodila fundamentalne porezne reforme (npr. Bolivija je nakon hiperinflacije 1985. ili pak Argentina, Kolumbija i Peru koji su u ranim 1990-im proveli niz konstruktivnih promjena porezne strukture i porezne administracije, koji su vodile pozitivnim rezultatima). Mnoge su zemlje demonstrirale kapacitet za inovacije i eksperimentalne porezne koncepte i konstrukcije kao npr. Brazil s posebnim

¹ OAS je regionalna agencija koja djeluje unutar Ujedinjenih naroda, a koja se formirala pod okriljem čak 21 države američkog kontinenta prihvaćanjem Statuta OAS-a. Zemlje koje su davne 1948. godine utemeljile ovu organizaciju bile su: Argentina, Bolivija, Brazil, Čile, Kolumbija, Kostarika, Kuba, Dominikanska Republika, Ekvador, El Salvador, Gvatemala, Haiti, Honduras, Meksiko, Nikaragva, Panama, Paragvaj, Peru, SAD, Urugvaj i Venezuela.

FTAA - Područje slobodne trgovine američkih zemalja: U lipnju 1990. godine tadašnji predsjednik SAD-a G. Bush Senior objavio je pothvat američke inicijative. Krajnji cilj te inicijative trebao je biti uspostava područja slobodne trgovine koje bi pokrivalo kontinent od Aljaske do Tierra de Fuega na krajnjem jugu. S tom je inicijativom SAD 1991. godine ušao u integracije: Karipsko zajedničko tržište (CARICOM) i MERCOSUR (kasnije poznat kao "Sporazum vrta ruža"), te 1992. godine je SAD utemeljio Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA) zajedno s Kanadom i Meksikom. Na Samitu američkih zemalja 1994. godine, uz pristanak svih predsjednika tog područja (izuzev Kube), dogovoreno je formiranje Područja slobodne trgovine američkih zemalja do 2005. godine.

LAIA (Latin American Integration Association) utemeljena je Ugovorom iz Montevidea 1980. godine, kako bi zamijenila Latinskoameričku asocijaciju slobodne trgovine (LAFTA). Zemlje članice su Argentina, Bolivija, Brazil, Čile, Kolumbija, Ekvador, Meksiko, Paragvaj, Peru, Urugvaj i Venezuela. Organizacija se dijeli na tri grupe: razvijene zemlje (Argentinu, Brazil, Meksiko), srednje razvijene zemlje (Venezuelu, Kolumbiju, Peru, Čile, Urugvaj) i nerazvijene zemlje (Paragvaj, Boliviju, Ekvador).

oblikom PDV-a, Čile s jedinstvenom carinskom stopom ili Meksiko s minimalnim porezom na dobit.

Istovremeno, unatoč tome neke zemlje su u 90-im okusile razdoblja vidljivog usporavanja efikasnosti njihovih napora kroz porezne reforme i optimiziranje poreza kao npr. kod Argentine koja se "prepirala" s Brazilom oko uvođenja poreza na bankovne čekove, nakon čega je uvela koncept oporezivanja financijskih transakcija, što je ukazivalo na nesposobnost dizajniranja i prikupljanja odgovarajućih poreznih oblika.

Sveukupno gledano, bogato iskustvo Latinske Amerike pruža mnoge primjere što porezna politika ne smije i što bi trebala učiniti kako bi izbjegla porezne probleme koji se mogu javiti u strukturi poreznog sustava. U tom kontekstu, na temelju nedavnih događaja, područje interesa zemalja Latinske Amerike je kako postići odgovarajuću i nadasve modernu poreznu strukturu u 21. stoljeću. Ipak, područje koje trenutno ponajviše zabrinjava Latinsku Ameriku, ali se odnosi i na Aziju i Afriku a i na mnoge europske zemlje je kako će se odgovarajuće porezne reforme efikasno uklopiti u poreznu strukturu, odnosno, hoće li se porezni sustav kvalitetno uklopiti u gospodarski i pravni okvir. Iako su zemlje LAC regije doživjele različite promjene i trendove u poreznoj strukturi u 1990-ima (slično kao u 1980-ima) kroz rast brzine ubiranja poreza na dobit, slabljenje udjela poreza na dohodak u ukupnim porezima te potvrđivanje centralne uloge PDV-a u akumulaciji poreznih prihoda, čini se da se opći smjer porezne politike, iako bez jasne vizije, postavio u kasnim 1990-im. Unatoč tome, postoji očigledna potreba za revidiranjem uloge poreza na dohodak i poreza na dobit u odnosu na sve veće fokusiranje na poreze na potrošnju, pri čemu će globalizacijska kretanja vjerojatno otežati taj proces. Stoga su obnovljena snaga i suvremenost fiskalnog sustava od prijeke važnosti.

Globalizacija će vjerojatno prouzročiti značajne promjene u različitim područjima poreznog sustava i strukturama u LAC regiji u 21. stoljeću, prvenstveno se odnoseći na (Shome, 1999):

- međunarodnu kooperaciju, žrtvujući djelomično fiskalnu samostalnost,
- uvođenje globalnih poreza poput ekoloških poreza, radije nego poreze na financijske transakcije koji bi neminovno izazvali probleme u financijskim tijekovima,
- međunarodnu poreznu organizaciju koja će biti fokusirana na međunarodnu poreznu politiku i probleme porezne administracije pa bi trebalo smanjiti broj poreznih oaza,
- povećati međunarodnu razmjenu poreznim informacijama, razviti multinacionalne dogovore i smanjiti nadmoć bilateralnih sporazuma.

S naglaskom na globalizaciji i sve većoj liberalizaciji u Latinskoj Americi, zemlje te regije postaju korisnici rastućih kapitalnih tijekova. Istovremeno one, ali i mnoge druge zemlje svijeta u kojima je naglašen proces liberalizacije, postaju sklone lakšim ulazima kapitala. To ih treba uputiti na oprez glede ograničavanja oporezivanja kapitala i primitaka, općenito. Ova će tema također zauzimati značajno mjesto u poreznoj tematici, tj. poreznoj politici zemalja LAC regije u ovom desetljeću.

Moderna porezna administracija u LAC regiji razvija se, ali jako usporeno, a kako se globalizacija širi, porezna politika i porezna administracija postaju sve više povezane i međuovisne. U tom kontekstu, odgovornost porezne administracije u regiji danas je da osigurava kvalitetnu administrativnu praksu koja će približno odražavati definirane principe oporezivanja i ta tema postaje od fundamentalne važnosti. Naravno i porezne

strukture moraju po potrebi reflektirati ono što je administrativno definirano, smanjujući broj poreznih oblika i poreznih stopa, reducirajući neke od beznačajnih oblika poreza i trošarina te smanjujući često mijenjanje poreznih pravila/zakona. No, zavisnost između porezne politike i porezne strukture ne bi trebalo pretjerano naglašavati jer je kvaliteta razvijenog poreznog sustava s jedne strane obilježena pitanjem: koliko administrativne akcije odražavaju glavne ciljeve porezne politike i s druge strane pitanjem: li je implementacija definiranog poreza realno izvediva?

Decentralizacija je važan segment promjena u većem dijelu zemalja Latinske Amerike. Fiskalno izravnavanje i unutrašnjodržavne fiskalne relacije već su dugo zabrinjavajuće teme u Brazilu, a i u Argentini počinju zauzimati značajnu i središnju ulogu. Argentina je ujedno najdecentraliziranija zemlja LAC regije, u kojoj se čak 50% ukupne javne potrošnje odvija na nižim državnim razinama. No istovremeno Argentinu obilježava visok stupanj vertikalne fiskalne neravnoteže. U razdoblju od 1985. do 1995. godine, u prosjeku je samo 35% potrošnje provincija bilo financirano provincijskim porezima, dok je preostalih 65% potrošnje bilo financirano od strane poreza prikupljenih na federalnoj razini (Saiegh, 1999). Razlog tomu je postojanje tzv. "participacijskog sustava" prema kojem federalna vlast ima obvezu financiranja provincijske potrošnje u određenom postotku, neovisno o veličini prikupljenih provincijskih poreza. Ova porezna struktura je često bila uzrok mnogim konfliktima u vladi. Ova je tematika postala iznimno važna i u drugim velikim zemljama, neovisno o tome jesu li formirane federalno, kao Venezuela i Meksiko, ili unitarno kao Kolumbija. Čak i manje zemlje poput Paragvaja, Urugvaja, Ekvadora i Gvatemale ozbiljnije razmišljaju o decentralizaciji. Decentralizacija nije samo "u zraku", nego je već ušla u pore poreznog sustava i utječe na rezultate porezne politike na različite načine kroz cijeli kontinent. Zato je od iznimne važnosti razumjeti postojeće i potencijalne implikacije unutardržavnih veza na takva ključna pitanja koja se očituju kroz (Escobar-Lemmon, 1998):

1. odgovornost i sposobnost vlada LAC regije da ostvare makroekonomske ciljeve,
2. poticaji nižim razinama upravljanja da se ponašaju na fiskalno odgovoran način,
3. efikasno i kvalitetno pružanje javnih usluga od strane svih razina vlasti.

Dakle, unatoč povijesno "centralističke tradicije" Latinske Amerike, tu regiju trenutno obilježava niz decentralizacijskih inicijativa. Zapravo, trenutačna decentralizacija koja se odvija u većini zemalja LAC regije, možemo reći da ima početke u "partizanskim pokretima" ka decentralizaciji Meksika u 1990-ima, koji je do tada slovio kao najcentraliziranija zemlja tog područja. Potrebno je napomenuti da je Argentina najdecentraliziranija zemlja LAC regije s približno 50% javne potrošnje koja se provodi na nižim razinama upravljanja (Saiegh, 1999).

Usmjeravajući se na mirovinski sustav, možemo spomenuti da su kroz posljednja dva desetljeća, 12 zemalja Latinske Amerike reformirale svoj nacionalni mirovinski sustav, premješajući mirovinsku politiku iz ruku države, dakle socijalne politike, u ruke pojedinaca. Ove su zemlje smanjile udio javnog sustava, tj. "pay as you go" sustava te predstavile novi, privatni sustav, koji se sastoji od ovlaštenih individualnih privatnih štednih računa i dobrovoljnih privatnih mirovinskih fondova, stvarajući time višerazinski mirovinski sustav. No, takav sustav očito ne odgovara LAC regiji jer prouzrokuje niz problema vidljivih u sljedećem:

- ukupno mirovinsko pokriće nije se povećalo, jer se mali broj ljudi uključio, tj. opredijelio za novi sustav,

- tranzicijski troškovi prelaska na novi sustav bili su visoki, kako individualno tako i ukupno za državu,
- fondovi nisu ispunili očekivano: tako se npr. u Argentini gotovo 50% kapitala fondova ulagalo u državne obveznice u 1994. godini, pa se udio povećao na 70% u 2001. godini, a što je zaključno kulminiralo krizom i bankrotom Argentine.

Ipak, valja spomenuti primjer Čilea koji dokazuje efikasnost novog sustava. Za razliku od ostalih država, vlada Čilea naglašavala je potrebu reforme s jakom fiskalnom disciplinom te je snizila porezne obveze kako bi privukla što više ljudi u novi višerazinski mirovinski sustav. Iako je Čile proveo reforme u pravom smjeru i on kao i ostale zemlje regije još uvijek imaju probleme u osiguravanju dovoljne visine mirovina, povećavanju broja onih koji će se osiguravati po novom sustavu te smanjivanju broja siromašnih (prvenstveno umirovljenika).

Problemi oko uspostave pouzdanosti i održivosti fiskalnih politika jedni su od glavnih prioriteta latinoameričkih gospodarstava na početku 21. stoljeća. Ta je tematika postala i centralni cilj, uslijed nekoliko velikih financijskih kriza u prošlom i ovom desetljeću: Meksiko (1994. – 1995.), Ekvador (1999.), Brazil (1999. i 2002.), Argentina (2001.) i Urugvaj (2002.). Iako se o važnosti grešaka domaće porezne politike vs. vanjsko širenje i razvoj, može debatirati, kroz retrospektivno sumiranje vidljivo je da ova gospodarstva nisu dovoljno otporna na krize i globalne šokove koji su kulminirali krajem 1990-ih. Većina regije još uvijek proživljava posljedice prociklične fiskalne politike koja je doprinijela makroekonomskoj nestabilnosti i smanjenju elastičnosti, a u cilju obrane od vanjskih šokova. Kao kontrast tome, Čile je jedina zemlja LAC regije koja je provodila odgovarajuću fiskalnu politiku i koja je uspjela izbjeći financijsku krizu uslijed sličnih, ali još uvijek burnih vanjskih okolnosti.

Mnogi stručnjaci koji promatraju ovo područje kažu da je fiskalnoj politici u mnogim latinoameričkim gospodarstvima u 1990-ima nedostajalo discipline. Taj je problem ostao i danas u obliku nepostojanja jasnih ograničenja fiskalne politike. Efikasna fiskalna politika u drugoj polovici 1990-ih, bila bi od iznimne važnosti za LAC regiju, jer je trebala modelirati ekspanziju agregatne potražnje u početnim koracima stabilizacije temeljene na deviznom tečaju, onemogućiti akumulaciju javnog duga koji bi povećao mogućnost financijske krize, stvoriti temelje za fiskalnu politiku koja će ograničavati procikličko djelovanje monetarne politike itd. Unatoč važnosti fiskalne strukture za gospodarstva, ta je politika bila neadekvatna te je prouzročila niz zajedničkih problema zemljama Latinske Amerike koji su ostali postojani i u novom tisućljeću, kao: rast javnog duga, slabljenje financijskih struktura i izloženost financijskog sektora. No, tu postoji i niz dubljih slabosti fiskalne strukture koju su vidljivi u:

1. uskoj poreznoj osnovici,
2. visokoj javnoj potrošnji,
3. neadekvatnoj koordinaciji različitih državnih razina,
4. visokim izvanbilančnim obvezama,
5. neefikasnim fiskalnim institucijama.

Zajednički strukturalni problem svih zemalja LAC regije u postizanju fiskalne održivosti bila je uska porezna osnovica, koji je bio upotpunjen slabim mehanizmom ubiranja poreza te čestim poreznim amnestijama (primjerice u Argentini). Mali napredak je učinjen kroz širenje stabilne i predvidljive porezne osnovice. Ukupni porezni prihodi činili su 14% BDP-a u većem dijelu 1990-ih, dok u ovom desetljeću ukazuju na relativan

rast. No, pitanje porezne evazije i dalje ostaje veliki problem, primarno zbog slabe pravne snage i čestih poreznih amnestija kojima se izbjegava rješavanje problema.

Nefleksibilnost državnog trošenja još je jedna prepreka uspostavi fiskalne discipline. Procijenjen rast javne potrošnje jako varira u zemljama Latinske Amerike, od 80% u Brazilu i Kolumbiji do gotovo nikakvog rasta u Peruu. Istovremeno, pritisak prethodno spomenutog problema, uske porezne osnovice u zavisnosti je s ovim problemom rezultirao pritiskom na nezaštićena potrošna područja kao što su infrastrukturne investicije i socijalna sigurnost. Meksiko se uvelike razlikuje od drugih zemalja LAC regije, ali i drugih zemalja članica OECD-a, kod kojih je osnovni problem prevelika razina javne potrošnje, a uz to, neovisno o strukturi poreznog sustava, visoko porezno opterećenje koje stvara značajne probleme i nepravilnosti u poreznoj politici. U Meksiku je porezno opterećenje jako nisko, ali su zbog nekvalitetne strukture poreznog sustava ekonomski problemi veliki. Upravo je to rezultiralo jakim ograničenjima u politici javne potrošnje. Javna potrošnja je relativno niska u usporedbi s BDP-om i iznimno je izložena promjenama jer je uvelike financirana iz prihoda povezanih s naftom, dakle ranjiva je na promjene cijena nafte u svijetu. "Zamrzavanje" ili "rezanje" troškova javne potrošnje, što se trenutno čini u cilju održavanja proračunske discipline, prouzročit će dugoročno velike probleme. Budući da je optimalna javna potrošnja vezana za rast proračunskih prihoda te izbor kvalitetnih programa unutar kojih će se trošiti, vlada zapravo treba odlučiti hoće li *povećati javni dug*; hoće li *povećati porezno opterećenje* ili održati *nisku*, ali puno *efikasniju javnu potrošnju*. Povećanje javnog duga trenutno ne bi bilo dobro jer su obveze države već na relativno visokoj razini. Postoji veliki rizik da bi povećanje javnog duga rezultiralo padom samopouzdanja investitora pri vaganju koristi dodatne potrošnje. Druga opcija čini se više obećavajuća: povećanje poreza s ciljem financiranja kvalitetnih programa s visokim ekonomskim i socijalnim koristima, minimiziranje poreznog tereta kroz optimalnu poreznu strukturu te utvrđivanje adekvatnog broja nižih lokalno-političkih jedinica. Treća opcija, ne dolazi u obzir jer u startu ukazuje na neusuglašavanje s općim ciljevima.

Fiskalna aktivnost međudržavnih razina također je predstavljala mnoge probleme za neke zemlje Latinske Amerike (posebice Brazilu). Iako lokalne razine mogu bolje procijeniti potrebe svojih građana i okoline, ipak su često ograničene institucionalnim kapacitetom koji se na njih odnosi. No, lokalna autonomija je bila iznimno snažna u Argentini, gdje je federalnoj vladi zabranjeno ograničavanje provincijske autonomije. U mnogim je zemljama podcjenjivanje izvanbilančnih obveza dovelo do povećanja javnog duga, koji je bio mnogo veći od kumulativnog zbroja svih dugovanja koji su činili godišnje proračunske deficite. Te su obveze prvenstveno proizlazile iz gubitaka ostvarenih kroz neefikasne operacije centralnih banaka, pomoćima financijskom sustavu (posebice bankama) te kompenzacijskim isplata umirovljenicima i dobavljačima.

I konačno, slaba institucionalna struktura pri stvaranju politika rezultirala je nedostatkom fiskalne discipline u 90-ima u LAC regiji. Neki od stručnjaka naglašavaju da je neefikasnost financijskih institucija vezana za inicijative i ciljeve političara i to kroz izborne institucije koje promoviraju polarizaciju i frakcionalizaciju i kroz institucije proračuna koje dozvoljavaju da uski osobni interesi prevladaju nad ciljevima "zajedničkog društvenog bazena" (Edwards, Vergara, 2002). S druge strane, stoji opet primjer Čilea kao jedinstvene zemlje koja je kroz institucionalne snage uspjela ostvariti ciljeve fiskalne, odnosno porezne politike, tako da je ograničila proračun centralne vlade,

ali i proračune nižih političko-teritorijalnih razina te je uvela izborna pravila koja jačaju političku stabilnost.

Prateći iskustva regije od ranih 1990-ih, uviđa se općeniti napor i želja zemalja Latinske Amerike da uče na greškama iz tog razdoblja, a koje se odnose na fiskalnu ranjivost, kako bi utjecale na fiskalni deficit i probleme javnog duga. Uviđajući da je režim nefleksibilnog deviznog tečaja onemogućio potrebnu fiskalnu disciplinu, zemlje su u većini slučajeva primijenile eksplicitna fiskalna pravila i proračunske procedure, kombinirane s transparentnom, obuhvatnom i često naglašavanom fiskalnom pozicijom, kako bi ostvarile željenu fiskalnu politiku. Takva institucionalna ojačanja bila su pravi odgovor na lekciju naučenu u prethodnom desetljeću, a koja su se očitovala kroz potrebu reformiranja fiskalnih institucija, potrebu pružanja adekvatne inicijative fiskalnim aktivnostima nižih državnih razina, potrebu držanja "budnog oka" nad obvezama mirovinskog sustava i financijskog sektora te ostalih kvazi fiskalnih izvora.

Jedan od glavnih odgovora na probleme regije je napor k širenju viđenja o trenutnoj fiskalnoj situaciji u Latinskoj Americi. Meksiko je npr. izdao listu fiskalnih mjera koje odražavaju ukupnu fiskalnu poziciju javnog sektora u 1990-ima, uključujući operacije razvojnih banaka i javnih investicija u privatni sektor. Kolumbija pregovara o Ustavnom amandmanu koji bi eliminirao specifične mirovinske režime i implementirao druge mjere koje bi smanjile daljnje povećanje deficita mirovinskog sustava zemlje. Poznavajući probleme fiskalnog deficita, Čile se usmjerio ka dugoročno definiranim fiskalnim instrumentima javnog zaduživanja; Meksiko se usmjerio na smanjenje ranjivosti kroz kratkoročno fluktuiranje kamatnih stopa i deviznog tečaja; dok je Brazil učinio dobar posao u smanjivanju osjetljivosti njegova javnog duga na promjenu deviznog tečaja (OECD, 2005). U mnogim se zemljama, također, provode mnogi napori kako bi se povećala elastičnost proračunske strukture. To se činilo kroz progresivne fiskalne reforme usmjerene na povećanje "plodova" administracije i porezne politike, smanjenje poreznog tereta, stegu javne potrošnje, a sve u cilju stvaranja okoline u kojoj će se bolje prepoznati prioriteta i onemogućiti procikličke tendencije fiskalne politike. Kontinuitet u provođenju promjena u ovom smjeru je glavni prioritet i izazov LAC regiji, posebice ukoliko se ono može voditi ustavnim promjenama. Brazil je stoga proveo niz istraživanja tijekom zadnje dvije godine kako bi utvrdio posljedice proračunskih problema i njihov utjecaj na upravljanje fiskalnom politikom s ciljem utvrđivanja fleksibilnijeg proračuna i kvalitetnije javne potrošnje.

Iako su mnoge zemlje drugačijim intenzitetom odgovarale na probleme 1990-ih, značajne i nadasve željene promjene u menadžmentu fiskalne politike postale su svojevrsan kanal napretka (Guillermo, Izquierdo, Talvi, 2002). Naime, svi nabrojani napori donose određene plodove. U regiji se ravnoteža javnog sektora općenito povećava od 2002. godine, pri čemu su mnoge zemlje iskoristile prednosti trenutnih cikličkih kretanja u svijetu kako bi ojačale svoju poziciju. Latinska Amerika stoga nije usamljena među rastućim tržištima i zemljama u razvoju u borbi protiv posljedica dosadašnje labave fiskalne kontrole i rastućeg javnog duga. A način na koji se Latinska Amerika nosi s tim izazovima trebao bi biti izričit primjer zemljama u ostalim regijama svijeta. U ovom kontekstu, treba naglasiti da je donedavno iskustvo u Latinskoj Americi već demonstriralo fiskalnu disciplinu i reformu koja nije protivna gospodarskom rastu. I zaista, gospodarski rast je dobivao na značenju u Latinskoj Americi kako se fiskalna

pozicija poboljšavala, stvarajući time uvjete za gospodarsko i socijalno izdizanje siromašnih.

4. FISKALNI MODEL LAC REGIJE U BUDUĆNOSTI

Gledajući naprijed ka budućnosti postavlja se pitanje novih poreznih modela i njihove prirode u LAC regiji. Teško je očekivati da će stanje ostati kakvo je trenutačno ili da će se ostvariti savršena ravnoteža poreznih sustava. Teorija kompleksnosti naglašava da takva ravnoteža u praksi ne postoji. Stoga je vrlo vjerojatno da će zemlje morati formirati kompleksnu strukturu koja će se nalaziti na rubu kaotičnih ekonomskih kretanja. Dakle, strukture moraju biti identificirane unutar konstantno varijabilnih fenomena. A uz to se i sama ekonomija i njeno razumijevanje mijenja. Razumijevanje ekonomskih procesa prožet će niz promjena koje su nemjerljive po današnjim standardima. Tematika poput ekonomskog rasta, međunarodne mobilnosti čimbenika proizvodnje i oporezivanje neće više biti vođena ciljevima ili nadom za većom akumulacijom sredstava kroz ekonomsku ravnotežu i stabilnost, već primarno njihovom ekstrakcijom iz kratkoročnih uzoraka i struktura koje će djelovati unutar konstantno promjenjivih i neuravnoteženih formacija i sustava (Shome, 1999).

Stoga se uz ovakav razvitak o budućim poreznim strukturama može samo špekulirati. Ipak, model oporezivanja zemalja Latinske Amerike anticipiran kroz obilježja trenutne situacije može očekivati sljedeća kretanja i trendove:

1. Potrošni porezi, tj. porez na dodanu vrijednost ostat će primarni izvor poreznih prihoda, iako se očekuje i pad njegova udjela u ukupnim poreznim prihodima. U federativnim će državama provincijski porezi postati iznimno važni.
2. Očekuje se rast udjela poreza na dobit i poreza na dohodak, te ostalih izravnih poreza u ukupnim poreznim prihodima, uz nadu da će se broj poreznih izuzeća smanjiti kako bi se proširila porezna osnovica. Vjerojatno će biti teže ostvariti porezni odbitak u takvoj situaciji, ali porezni odbici trebaju ipak ostati dio mehanizma prilikom prikupljanja poreza.
3. Stope poreza na dobit ostat će niske, uz održivost prevladavajućeg trenda u svijetu po kojem su one niže od najviših stopa poreza na dohodak, i uz uvjet da kapital i dalje ostane međunarodno mobilan.
4. Drugi oblici kapitalnih poreza kao npr. porezi na kapitalne dobitke, imovinu, povrat uloženi sredstava, dividende, prava... vjerojatno će se u skladu s trenutačnim trendovima smanjivati, a sve s ciljem da njihove porezne stope ostanu kompetitivne na međunarodnoj razini.
5. Upotreba carinskih ograničenja će se još više smanjivati te će biti bazirana na niskim stopama i smanjenom broju carinskih stopa, pri čemu će pravila pružena od WTO-a prvenstveno odražavati interese razvijenih zemalja i zemalja u razvoju.
6. Očekuju se i pokušaji povećanja poreza na vlasništvo i poreza na zemljište, no gledajući njihova ograničenja, sam uspjeh takvih pokušaja je upitan i nadasve neizvjestan.
7. Povećat će se broj ekoloških poreza, kako bude jačala porezna akcija usmjerena zaštiti okoliša. Vjerojatno će se o tim porezima raspravljati i na globalnoj razini kao o "globalnim porezima".

8. Očekuje se poboljšanje i moderniziranje porezne administracije, kao odraz svjesnih napora k smanjenju razlika između intencija porezne politike i prakse porezne administracije. Promjene u ovom smjeru rezultirat će povećanjem ukupnog broja poreznih obveznika, problemi u razlici između ciljane politike i prakse te porezne evazije naglašavat će se još više kako porezna administracija bude postajala opreznija i kad počne prihvaćati fundamentalne ekonomske principe i pravila porezne politike.

Jedan od glavnih aspekata potpune integracije zemalja Latinske Amerike u svjetske tijekove je napredak pravne, institucionalne i administrativne strukture koja će biti podrška razvoju fiskalnog/poreznog sustava i koja će mu omogućiti realizaciju poreznih ugovora i sporazuma, transfernih cijena i razmjenu informacija, sve što je karakteristično u svjetskoj praksi (www.mitpress.mit.edu). U tome podršku LAC regiji, osim regionalnih integracija, pružaju i svjetske organizacije poput OECD-a kroz svoje modele, primjedbe i preporuke.

5. ZAKLJUČAK

Pažnja i naglasak u radu odnose se na analizu strukture fiskalnih, odnosno, poreznih sustava i utjecaja tih struktura na koncepciju i efikasnost gospodarskih sustava zemalja Latinske Amerike, odnosno LAC regije. Zemlje LAC regije pripadaju skupini zemalja koje nazivamo zemlje u razvoju i u kojima egzistiraju brojni problemi vezani uz njihove gospodarske sustave kao i brojni problemi iz fiskalne sfere vezani uz primjenu poreznih zakona, pa se često iznose teze o potrebi reforme i reorganizacije pojedinih dijelova poreznog sustava. Sve je to zapravo odraz njihovih gospodarskih i političkih, ali i ostalih društvenih, zakonodavnih i tehnoloških prilika. Analizirajući različite fiskalne sustave može se vidjeti da iako postoje određene sličnosti između fiskalnih sustava među zemljama LAC regije, u svakom od njih postoji i niz posebnosti, pa se tako npr. u Meksiku ne plaćaju pristojbe, u Brazilu postoji specifičan sustav socijalnog osiguranja, u Argentini je svojstveno oporezivanje imovine, dok Čile resi sveukupno izuzetna i efikasna porezna politika.

Uz ekonomske probleme koji dolaze sa sve naglašenijom liberalizacijom i globalizacijom nacionalnih gospodarstava ovih zemalja povezani su i problemi fiskalnih sustava vidljivi u rastu javnog duga, neefikasnoj javnoj potrošnji, nekoordiniranosti različitih državnih razina, neefikasnoj poreznoj administraciji, uskoj poreznoj osnovici i žrtvovanju fiskalne samostalnosti. Gospodarska snaga ovih zemalja nije ni blizu svojeg potencijala, što u krajnosti onemogućuje akumulaciju dovoljne količine javnih prihoda radi financiranja javnih potreba, tj. rashoda, te dovodi do proračunskog deficita i zaduženja čime je onemogućena efikasnost fiskalne politike. Žalosno je napomenuti da su Argentina, Brazil i Meksiko, tri gospodarski najjače zemlje tog područja, na prijelazu tisućljeća zabilježile pad u BDP-u i dohotku per capita. Uz sve te probleme, neke zemlje bilježe u veoma kratkom razdoblju konstantno brz i visok porast stanovništva, kao Brazil u kojem je u razdoblju od četiri godine, broj stanovnika porastao za oko 7.9%, što uz postojeće probleme stvara potrebu za ne samo većim, već i djelotvornijim i efikasnijim javnim rashodima.

Rješenje navedenih problema zemalja Latinske Amerike vidljivo je u stvaranju odgovarajuće pravne i institucionalne strukture koja će biti podrška uspostavi kvalitetnog fiskalnog/poreznog sustava, a time i rješavanju ostalih gospodarskih pitanja. Gotovo sve zemlje Latinske Amerike, a pogotovo one federativnog uređenja provode sve naglašeniju decentralizaciju funkcija države s ciljem povećavanja efikasnosti javne potrošnje. Konstantnim naglašavanjem potrebe za reorganizacijom porezne administracije, a kasnije i samom reformom na tom području, stvorena je kvalitetna administrativna politika koja podržava definirane principe oporezivanja i postavljene ciljeve gospodarskog sustava. Uviđeni su i problemi koje je nosio fiksni devizni tečaj, te su i na tom polju provedene mjere koje su rezultirale većom fiskalnom održivošću i većom efikasnošću fiskalne politike, a od kojih se očekuju još bolji rezultati u budućnosti.

Nakon izgubljene dekade 1980-ih i krizama obilježenih 1990-ih, zemlje LAC regije su se optimističnije okrenule ka budućnosti, te sa realno postavljenim gospodarskim ciljevima usmjerile ka zamašnjem gospodarskom rastu i razvoju, u kojem će adekvatna, efikasna i pravovremena fiskalna, odnosno porezna politika biti od prijekve važnosti.

LITERATURA

Bailey, J. S. (2002): Public Sector Economics: Theory, Policy and Practice, second ed., Palgrave

Carstens, A., Jacome, H., Ignacio, L. (2005): Latin American Central Bank Reform: Progress and Challenges - www.imf.org

Connoly, S., Munro, A. (1999): Economics of public sector, Prentice Hall.

Cuevas, A. (2003): Reforming Intergovernmental Fiscal Relations in Argentina, www.imf.org

Dalsguard, T. (2000): The Tax System in Mexico: A Need for Strengthening the Revenue: Raising Capacity - www.oecd.org

Edwards S., Vergara R. (2002): Fiscal sustainability, debt dynamics and debt relief: The cases of Nicaragua and Honduras, www.iadb.org

Escobar-Lemmon, M. (1998): Fiscal Decentralization in Latin America: New Life for Local Government, www.lasa.international.pitt.edu

Giugale, M., Webb, S. B. (2000): Achievements and challenges of fiscal decentralization: lessons from Mexico, 1st printing, The World Bank, Washington DC

Guillermo, I., Izquierdo, A., Talvi, E. (2002): Sudden Stops, the Exchange Rate and Fiscal Sustainability: Argentina's Lessons (unpublished), IDA, Washington

IBFD (2004): Latin American Taxation Database, IBFD, Amsterdam

IMF (2004): World Economic Outlook, IMF, Washington

IMF (2005): World Development Indicators, IMF, Washington

OECD (2004): Statistical publications, OECD, Paris

OECD (2005): Economic Survey of Mexico, 2005, www.oecd.org

Paunović, I. (2001): Latinska Amerika i Karibi, Ekonomist: ekonomsko-poslovni mjesečnik, br. 2., Zagreb, str. 4.-7.

Ray, J. (1995): Macroeconomic management and fiscal decentralization, 1st printing, World Bank, Washington DC

- Saiegh, S. M. (1999): Why is Argentina's Fiscal Federalism so Inefficient? Entering the Labyrinth, www.isr.umich.edu
- Shah, A. (2005): Fiscal management, World Bank, Washington DC
- Shome P. (1999): Taxation in Latin America: Structural Trends and Impact of Administration, www.imf.org
- Singh, A. (2005): Global Context and Regional Outlook for Latin America and the Caribbean, www.imf.org
- Thirsk, W. (1999): Tax reform in developing countries, World Bank, Washington
- World Bank (2002): Transition: The First Ten Years Analysis and Lessons for Eastern Europe and the Former Soviet Union, World Bank, Washington DC
- [www.kreativa.efzgforum.net.dokumenti/ekonomske nejednakosti u zemljama Latinske Amerike](http://www.kreativa.efzgforum.net.dokumenti/ekonomske_nejednakosti_u_zemljama_Latinske_Amerike)
- www.mitpress.mit.edu/catalog/item

FISKALNI SUSTAVI LAC REGIJE U OKVIRU GLOBALIZACIJSKIH UTJECAJA NA POČETKU 21. STOLJEĆA

SAŽETAK

Danas je Latinska Amerika jedno od ekonomskih i političkih, ali i socijalno najturbolentnijih dijelova svijeta, područje koje karakteriziraju konstantne mijene i previranja te područje koje bilježi stalne fluktuacije u ekonomskom okruženju. Jedno je od područja s najvećim i konstantnim ekonomskim nejednakostima u svijetu, koje istovremeno možda ima najveće prirodne predispozicije i bogatstvo resursa.

Upravo zbog tako definiranog povijesnog, geopolitičkog i socioekonomskog okruženja, Latinska Amerika postaje jedno od zanimljivijih područja za promatranje s fiskalnog aspekta, odnosno aspekta oporezivanja.

Ključne riječi: Latinska Amerika, LAC regija, porezni sustavi, fiskalna politika, globalizacija, fiskalna održivost